

М. Г. Колодяжний, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, завідувач відділу кримінологічних досліджень Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України
ORCID: 0000-0003-2149-9165

ДЕТЕРМІНАЦІЯ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ КРИЗЬ ПРИЗМУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ У СУЧАСНОМУ СВІТІ*

Постановка проблеми. Важливим теоретико-методологічним положенням, яке набуло характеру своєрідної кримінологічної аксіоми, є те, що без обізнаності про важливу вихідну наукову інформацію неможливо розробити дієву систему запобігання явищу кримінальної протиправності, а тим більше передбачити подальші тенденції поширення та закономірності відтворення останньої. Така інформація сконцентрована у матерії кримінологічної детермінації злочинності.

Виділення двох основних рівнів (глобального та національного) криміногенних чинників, що зумовлюють явище кримінальної протиправності в Україні, відповідає вимогам системного підходу. Такий підхід передбачає розгляд детермінації злочинності як певної цілісної системи, повнота якої корелює з наповненням і змістом певних детермінаційних комплексів. Виходячи із динаміки та специфіки міжнародних відносин, конкурентного міжнародного соціального середовища, вагомого значення набувають криміногенні чинники, поширені саме на глобальному рівні суспільних відносин. У цьому відношенні видаються цілком обґрунтованими судження науковців, які зазначають, що глобалізація в сучасній її формі породжує набагато більше негативних аспектів, ніж позитивних, посилює диференціацію держав і народів у можливості конкурувати на світовому рівні, поширює і породжує нові види злочинності, відкри-

ті збройні протистояння, бідність, втрату суспільством контролю за рухом цивілізаційних процесів². У цьому зв'язку цілком слушною вважається думка В. Батиргарєєвої про те, що одним із завдань кримінологічної науки є вивчення причин та умов, які зумовлюють існування як транснаціональної, так і внутрішньодержавної злочинності, що виявляється породженням загальних процесів глобалізації, а також моніторинг за явищем глобалізації як таким із прогнозуванням її подальшого розвитку та відповідного впливу на злочинні тенденції³.

Факт російсько-української війни та її негативні соціальні наслідки додатково актуалізують необхідність загострення кримінологічного дослідницького фокусу на питаннях впливу війни на злочинність в Україні. Крім того, заслуговує на увагу й кореляція глобалізаційних процесів із військовим конфліктом в Україні, а значить, із самим явищем кримінальної протиправності та його окремими проявами, у тому числі з такими, що набули широкого розповсюдження після факту повномасштабного вторгнення рф в Україну.

З урахуванням того, що основний науковий імпульс традиційно спрямовується на пізнання детермінації злочинності на національному рівні, питання її зумовлювання на глобальному рівні суспільних відносин залишаються малодослідже-

* *Примітка.* Наукову статтю підготовлено на виконання теми фундаментального наукового дослідження «Злочинність в Україні у повоєнний період: кримінологічні прогнози та заходи запобігання» відділу кримінологічних досліджень Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України (держ. реєстр. в УкрІНТЕІ № 0124U005211).

² Лемак О. В. 'Вплив глобалізації на безпеку національної держави: правові та кримінологічні аспекти' (2024) 2 Аналітично-порівняльне правознавство 585–595. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.02.99>. (дата звернення: 9.10.2025).

³ Батиргарєєва В. С. 'Вплив процесів глобалізації світу на розвиток кримінологічної науки в Україні' (2013) 26 Питання боротьби зі злочинністю 73–86.

ними. Це вказує на існування відповідного наукового пробілу, який має бути усунутий найближчим часом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти взаємозалежності глобалізаційних процесів та злочинності вивчали такі українські вчені, як: В. Батиргарєєва, Л. Герасіна, В. Дрьомін, Г. Жаровська, О. Житний, В. Журавель, О. Лемак, Л. Макаренко, В. Попко, В. Тимошенко, М. Требін, Р. Шай, О. Шостко, Г. Юзіков, К. Юртаєва та ін.

Істотний внесок у пізнання проблеми впливу глобалізації на поширення різних протиправних проявів та інших дотичних до неї питань здійснили й зарубіжні науковці, а саме: З. Бжезінський (Z. Brzezinski), К. Джайншанкара (K. Jaishankar), Г. Кіссінджер (H. Kissinger), У. Карофі (U. Karofi), К. Лівсі (C. Livesey), Дж. Мванза (J. Mwanza), Д. Нелкін (D. Nelken), Н. Ронел (N. Ronel), Д. Рот (D. Rothe), Е. Ротман (E. Rotman), М. Сорнараджа (M. Sornarajah), К. Томпсон (K. Thompson), М. Фіндлі (M. Findlay), К. Франко (K. Franko), Д. Фрідрікс (D. Friedrichs) та ін. Попри наявність великої кількості досліджень, у тому числі кримінологічних, щодо проблеми зв'язку глобалізації та злочинності, на теперішній час ця проблема себе не вичерпала. Адже різні її аспекти у своїй більшості розглядались крізь призму соціального середовища у період миру. При цьому зазначені питання практично не досліджувались в неординарних соціальних умовах потужного військового російсько-українського конфлікту з вираженими ознаками світової війни.

Мета статті – визначення впливу окремих сучасних глобалізаційних процесів на війну та стан злочинності в Україні.

Виклад основного матеріалу. Творчий колектив відділу кримінологічних досліджень НДІ вивчення проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташица НАПрН України наразі досліджує проблему запобігання та прогнозування злочинності в Україні у повоєнний період. Відповідні наукові розвідки спираються на результати опитування 11 516 респондентів, серед яких: співробітники Національної поліції України, представники громадськості, внутрішньо переміщені особи, а також експерти. Учасники таких опитувань відповідали на багато запитань, що стосувалися, у тому числі, криміногенних чинників, які зумовлюють кримінальну протиправність в Україні під час війни

та можуть сприяти їй після завершення російської військової агресії. При цьому варто наголосити, що попри той факт, що загалом формулювання питань в анкетах мало змішаний характер, тобто передбачалась можливість надання учасниками опитувань власних суджень, жоден з них (!) не вказав на вплив глобалізації у тих чи інших її зовнішніх проявах на кількісно-якісні показники злочинності в Україні. Подібна ситуація має своє пояснення. Річ у тім, що більшість людей (незалежно від рівня їх освіти, соціального статусу, професійної належності) недостатньо глибоко оцінюють вплив оточуючого середовища у розрізі глобалізаційних процесів на їх життя, державу і українське суспільство. Адже мільйони громадян України перебувають у безперервному процесі соціального й фізичного виживання. Після широкомасштабної військової російської агресії українці зосередили свій внутрішній фокус на задоволення фундаментальних потреб, до яких належить так звані вітальні потреби, серед яких головною, безумовно, є фізична безпека. До того ж на аспектах глобальної політики більшість українців не концентрується через брак відповідних аналітичних здібностей. Однак недостатня увага респондентів питанням впливу політичних та інших процесів глобального характеру на український соціум аж ніяк не відмінює важливого місця подібних чинників у системі детермінації злочинності в Україні. У такому разі відповідні авторські судження верифікуватимуться результатами суміжних теоретичних наукових розвідок.

З огляду на вищевикладене виникає необхідність виділити ті аспекти міжнародної політики, які так чи інакше негативно відбиваються на збереженні міцної архітектури глобальної безпеки, що виступає гарантією відсутності військових конфліктів у сучасному світі, особливо таких масштабних, яким є російсько-українська війна. На теперішній час простежується очевидна біполярність сучасного світу. Якщо до 1991 р. біполярність виявлялась у політичному, військовому, економічному, інформаційному, культурному, ідеологічному протистоянні між США та СРСР, то після розпаду Радянського Союзу місце останнього поступово зайняла КНР. Війна в Україні остаточно виявила біполярність сучасного світу (США–КНР) та спроби об'єднання автократій і тоталітарних режимів (рф, КНДР, КНР, Іран, Білорусь) у протистоянні

глобальному демократичному Заходу¹. Подібна думка підтримується дослідниками². Інколи сучасний період міжнародних відносин називають пост-біполярним. При цьому визнається, що КНР перетворилась на потужний центр сили, з яким неможна не рахуватись³. На потужність китайської економіки та її військово-промислового комплексу вказується у стратегічних безпекових документах, зокрема Стратегії національної безпеки США (2002 р.)⁴. Більше того, яскравим маркером щодо прагнення США та КНР до світової гегемонії є показники розвитку їх передових економік. Зокрема, станом на 2025 р. ВВП США сягнув (у трлн дол. США) 30,3, а КНР – 19,5⁵. З такими показниками США та КНР є лідерами за обсягом їх економік у світі.

Разом із тим економіка є лише окремою складовою на шляху до глобального лідерства. США та КНР у всілякий спосіб намагаються контролювати існуючий та розширювати наявний політичний вплив у глобалізованому світі XXI ст. Подібна ситуація призвела до конкуренції різних міжнародних інституцій, які представляють інтереси умовного глобального Заходу на чолі із США (ЄС, НАТО, G7) та глобального Півдня на чолі з КНР (BRICS, SCO, CSTO). До орбіти політичних та економічних інтересів глобального Півдня входять так само такі організації, як Африканський Союз та Союз Південноамериканських націй. Нерідко голосування на засіданнях Генеральної Асамблеї ООН відбувається з урахуванням членства у перелічених організаціях для політичної підтримки відповідних країн-партнерів.

Яскравим прикладом є реакція різних країн на російську агресію проти України у 2022 р. Так,

¹ Колодяжний М. Г. 'Інституціональне реформування як складова перехідного правосуддя: новий погляд у контексті російсько-української війни' (2024) 2 Вісник Кримінологічної асоціації України 126–141 DOI: <https://doi.org/10.32631/vsa.2024.2.09>.

² Грачевська Т. О., Костєєва М. С. 'Перспективи відновлення біполярності у сучасному світі в умовах посилення протистояння США – КНР' (2022) 14 (1) Філософія та політологія в контексті сучасної культури 85–92. DOI: 10.15421/352210.

³ Буравкова А. 'Політика США щодо Китайської Народної Республіки в постбіполярний період' (2015) 2 (6) European Political and Law Discourse 23–27

⁴ The National Security Strategy. (White house President George W. Bush) <<https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/nsc/nss/2002/>> (дата звернення: 3.10.2025).

⁵ Шелест І. 'Топ-економік світу в 2025 році: США лідирують, Китай на другому місці' (Life.Kyiv.UA) <<https://life.kyiv.ua/news/top-ekonomik-svitu-v-2025-roci-ssha-lidiruyut-kitay-na-drugomu-misci>> (дата звернення: 3.10.2025).

деякі лідери держав навіть схвалили вторгнення, а окремі побачили в ньому наслідок провокації НАТО. Тринадцять країн (Венесуела, М'янма, Нікарагуа, Сирія, КНДР, Еритрея, Білорусь, Іран, Куба, Малі, Зімбабве, Буркіна Фасо, Центрально-африканська Республіка) підтримали РФ у вторгненні та звинуватили у цьому провокацію НАТО. Інші держави, такі як КНР, Індія, ПАР, та низка держав колишнього СРСР зайняли нейтральну позицію⁶. Тобто можна констатувати, що існуюча біполярність у виді вираженої політичної та економічної конкуренції між демократичним Заходом та переважно авторитарним Півднем заважає встановленню у світі належного рівня безпеки, припиненню військових конфліктів та збереженню суверенітету і територіальної цілісності будь-якої країни.

На жаль, заохочення російської агресії країнами глобального Півдня або нейтральне ставлення деяких країн, завуальоване під політичну індиферентність, проявляється й у цілком конкретних діях. Зокрема, є країни, які беруть безпосередню участь у наданні озброєння, фінансових та людських ресурсів для ведення росією війни проти України. Наприклад, Іран надав тисячі далекобійних дронів Shahed – 136, технологію яких росія використовує та модернізує на новому заводі з їх виробництва вже під новою назвою «Герань – 2»⁷.

Потужними спонсорами війни росії проти України є чимало країн глобального Півдня, особливо КНР та Індія. Вони є найбільшими імпортерами російського викопного палива у виді вугілля, сирої нафти, нафтопродуктів та трубопровідного газу. За даними станом на червень 2025 р., КНР забезпечив аж 38% (5,4 млрд євро) місячних експортних доходів росії. Індія залишається другим найбільшим покупцем російського викопного палива, закупивши його у червні 2025 р. на суму 4,5 млрд євро. Продукцію військового призначення імпортують у РФ також Туреччина та Бразилія⁸.

⁶ 'Міжнародна реакція на російське вторгнення в Україну 2022 року' (Вікіпедія) <https://en.wikipedia.org/wiki/2022_Ukrainian_crisis> (дата звернення: 3.10.2025).

⁷ Кравцов В. 'Іран уже не дуже потрібен: Росія накопичила 13 тисяч ракет різної дальності – FT' (24 TV) <https://24tv.ua/viyna-ukrayini-rosiyi-vzhe-ne-potriben-iran-moskva-nakopichila_n2855409> (дата звернення: 3.10.2025).

⁸ Катінас П., Вікенден Л, Рагхунандан В. 'Червень 2025 – Щомісячний аналіз російського експорту викопного палива та відповідних санкцій' (CREA) <<https://energyandcleanair.org/ua/june-2025-monthly-analysis-of-russian-fossil-fuel-exports-and-sanctions/>> (дата звернення: 3.10.2025).

Під час російсько-української війни риторика КНР про «мирне врегулювання конфлікту», що ре-транслявалась у 2022–2023 рр., у 2025 р. змінюється підписанням угоди про стратегічне партнерство з рф¹. Крім цього, за даними Служби зовнішньої розвідки України, КНР постачає спеціальну хімію, порох і верстати на двадцять військових заводів рф. Зафіксовано щонайменше п'ять випадків авіаційної співпраці росії з КНР. Ідеться про постачання обладнання, запчастин й документації. На початок 2025 р. китайське походження мають 80% критичної електроніки для російських дронів². Тобто КНР, тісно співпрацюючи з рф, намагається ускладнити військово-політичне домінування США у світі та збільшити у такий спосіб видатки США та ЄС на підтримку безпеки в Україні і на всьому європейському просторі.

Якщо КНР підтримує російську агресію здебільшого економічно, то КНДР є головним постачальником озброєння та людських ресурсів для рф. За даними української розвідки, ця країна надає рф балістичні ракети, снаряди, самохідні артилерійські та ракетні установки, ударні дрони. Також керівництво КНДР спрямувало до 11 тис. своїх військовослужбовців, які у 2024 р. брали безпосередню участь у бойових діях проти української армії на території Курської області. Корейське озброєння оплачується росією грошима і частково бартером у вигляді нафтопродуктів та продовольства³.

Як бачимо, рф свою спроможність у темпах агресії проти України підтримує завдяки співпраці з низкою держав так званого глобального Півдня, в якому росія принаймні є ідеологічною ланкою. У разі відсутності підтримки з боку КНР, Індії, Ірану, КНДР та деяких інших країн агресія щодо України скоріше за все або не розпочалася б, або

вже завершилась б. Якщо не було б війни, то були б відсутні й потужні криміногенні процеси як в українському соціумі загалом, так й у військовому середовищі, зокрема. Не спостерігалися б й корупційні ризики у сфері безпеки і оборони України, оскільки видатки на утримання особового складу ЗСУ були б у рази меншими. Зрештою відсутність реальної загрози для життя та здоров'я військовослужбовців ЗСУ звело б нанівець ризики вчинення поширених військових кримінальних правопорушень.

У цьому зв'язку вважається слушною позиція В. Журавля – дослідника самовільного залишення військової частини або місця служби – стосовно того, що на теперішній час це явище у ЗСУ набуло масового характеру. Так, станом на 1 вересня 2025 р. питома вага цих військових кримінальних правопорушень досягла 34,2% (!) у структурі усіх кримінальних правопорушень, облікованих в Україні. На переконання дослідника, простежується чітка логічна лінія: відсутність війни в Україні → відсутність необхідності утримувати сотні тисяч особового складу ЗС → відсутність реальних загроз для життя і здоров'я військовослужбовців → відсутність мотивації на порушення порядку проходження військової служби → відсутність супутніх криміногенних чинників, пов'язаних з війною. У підсумку автор цього дослідження резюмує, що за відсутності військової агресії з боку рф самовільне залишення військової частини або місця служби не мало б такого масового розповсюдження та не викликало б великого суспільного резонансу, як це відбувається зараз⁴. Є думка, що ця ідея буде справедливою не лише щодо кримінальних правопорушень, передбачених ст. 407 КК України, а й щодо більшості кримінально караних діянь, що вчиняються на території нашої держави під час російсько-української війни.

Більше того, скорочення чисельності особового складу української армії (у разі ненападу росії на Україну або припинення «гарячої» фази війни) та, відповідно, зменшення видатків на сферу безпеки і оборони дозволило б перенаправити сотні мільярдів гривень на соціальну й гуманітарну сфери. Це істотним чином відбилося б на можливості реального підвищення заробітних плат, пенсій,

¹ 'Китай підтримав Росію щодо війни в Україні, підписав угоду про поглиблення співпраці' (Ukrainian world congress) <<https://www.ukrainianworldcongress.org/ua/kytai-pidtrymav-rosiiu-shchodo-viyni-v-ukrayini-pidpysav-uhodu-pro-pohlyblennia-spivpraci/>> (дата звернення: 3.10.2025).

² 'Розвідка повідомила про постачання спецхімії, пороху і верстатів на заводи РФ з Китаю' (Zaxid.net) <https://zaxid.net/rozvidka_povidomila_pro_postachannya_spetshimiyi_porohu_i_verstativ_na_zavodi_v_rf_z_kitayu_n1611061> (дата звернення: 3.10.2025).

³ Хмельницька В. 'Великі втрати та озброєння: якою ціною КНДР допомагає Росії у війні проти України' (TSN) <<https://tsn.ua/svit/obvit-zbroyeu-ta-peredacha-soldat-yak-kndr-pidigraye-rosiyi-u-viyni-proti-ukrayini-2729844.html>> (дата звернення: 3.10.2025).

⁴ Журавель В. В. 'Кримінологічна характеристика та запобігання самовільному залишенню військової частини або місця служби' (дис. ... д-ра філософії: 081. Харків, 2025) 17, 170.

стипендій, підтримці незахищених верств населення та ін. Отже, між фактом ведення-припинення війни та рівнем злочинності простежуються очевидні кореляційні зв'язки.

Комплекс криміногенних чинників злочинності в Україні на глобальному рівні не обмежується політичним, економічним та військовим протистоянням двох умовних світових блоків (Західного та Південного), а також, відповідно, конкуренцією за лідерські позиції США та КНР у всіх сферах. Окрім цього, йдеться й про втрату провідними міжнародними інституціями своєї керівної ролі у питаннях забезпечення миру, безпеки й правопорядку. Як відомо, здійснення подібних функцій покладається на ООН. Зокрема, у ст. 1 Статуту ООН наголошено, що цілями цієї організації є: підтримка міжнародного миру та безпеки; вжиття ефективних колективних заходів для запобігання та усунення загрози миру й для придушення актів агресії; вирішення міжнародних спорів або ситуацій, що можуть призвести до порушення миру, та ін.¹ Ще у вересні 2015 р. усі 193 країни-члени ООН ухвалили план досягнення спільного кращого майбутнього. Для цього було прийнято 17 Цілей сталого розвитку ООН, розрахованих до 2030 р. Серед них є Ціль № 16 «Мир та справедливість». Вона полягає у сприянні побудові миролюбного й відкритого суспільства в інтересах сталого розвитку².

Проте сам факт повномасштабного російського вторгнення в Україну є прямим доказом неспроможності ООН як провідної безпекової міжнародної організації у досягненні її основних цілей, зазначених вище. Тобто наразі ООН не здатна бути ефективною не лише в унеможливленні (профілактиці) потенційних військових протистоянь у різних куточках сучасного світу. ООН, на жаль, не спроможна вжити дієвих заходів й щодо припинення тих конфліктів, котрі вже розпочалися. У цьому контексті російська агресія є яскравим підтвердженням.

У спеціальній літературі зазначається, що російсько-українська війна перетворилась на своєрідний тригер у зміні глобальних процесів щодо: деконструкції світового порядку; прояву імпер-

ських комплексів російського суспільства; суперечливих наративів західних країн та ін.³ На нашу думку, ця війна, окрім іншого, є індикатором низької результативності ООН у можливості реального забезпечення миру та безпеки у сучасному глобалізованому світі XXI ст.

У суміжних наукових дослідженнях, в яких розглядаються питання інституціонального реформування в Україні крізь призму глобального рівня суспільних відносин, підкреслюється, що система міжнародної безпеки дала не пробачний збій, наслідки якого можуть бути катастрофічними для усього населення нашої планети (передусім через загрозу застосування ядерної зброї). Більше того, подібні жахливі прецеденти є сигналом для світових автократій і тоталітарних режимів. Адже їх лідери не виключають можливості захоплювати території інших країн, скидати законні уряди та вчиняти інші гібридні дії у межах сучасного розуміння війни, знаючи про відсутність належного реагування з боку консолідованого світового співтовариства та безкарність за прояв будь-якої агресії⁴.

Особливої гостроти наведена вище теза набуває з огляду на відсутність реакції ООН, як головної міжнародної безпекової інституції, на акти агресії, хоча ця інституція має реагувати на збройні конфлікти з метою їх припинення, а головне, створення міжнародного політичного механізму притягнення винних осіб (політиків-автократів й диктаторів) до справедливого покарання за порушення норм міжнародного права та вбивства мирного населення країн-жертв. Доказом висловленого є агресія СРСР проти Афганістану (1979–1989 рр.), рф проти Молдови (1990–1992 рр.), Республіки Ічкерія (1994–1996 рр., 1999–2009 рр.), Грузії (2008 р.), України (2014 р. – й дотепер). На жаль, ООН, окрім дипломатичних нот засудження подібних дій в усній формі та прийняття відповідних резолюцій, так й не ввела на територію країн, що перетворились на жертв агресії, контингенти миротворчих сил під егідою ООН. Обставиною, що унеможливлює вжиття ООН належних безпе-

³ Парахонський Б. О., Яворська Г. М. *Російська війна проти України як тригер змін міжнародної безпеки: базові наративи: аналіт. доп.* (Київ: НІСД, 2024) 49

⁴ Колодяжний М. Г. *Інституціональне реформування як складова перехідного правосуддя: новий погляд у контексті російсько-української війни* (2024) 2 Вісник Кримінологічної асоціації України. 126–141. DOI: <https://doi.org/10.32631/vsa.2024.2.09>.

¹ Статут Організації Об'єднаних Націй. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010#Text (дата звернення: 5.10.2025).

² '17 Цілей сталого розвитку' (UN Global Compact) <<https://globalcompact.org.ua/tsili-stijkogo-rozvytku/>> (дата звернення: 5.10.2025).

кових заходів для припинення багатьох конфліктів у світі, включаючи й Україну, є членство рф у Раді Безпеки цієї організації після розпаду СРСР.

Із цього приводу має місце окрема заява МЗС України. У ній наголошується, що розпад Радянського Союзу в грудні 1991 р. залишив невирішеним питання міжнародних прав і обов'язків СРСР. З точки зору міжнародного права неврегульованим залишається і питання статусу держави-члена ООН та постійного члена Ради Безпеки ООН, яким користується рф. Остання хибно вважає питання врегульованим, посилаючись на те, що вже із 24 грудня 1991 р. у Раді Безпеки ООН з'явилась табличка з її назвою. Насправді відповідно до Статуту ООН для цього не було й досі немає жодних легітимних підстав¹. Керівництво дипломатичного корпусу України у зв'язку із цим справедливо називають росію узурпатором місця Радянського Союзу в Раді Безпеки ООН. Через це рф зловживає правом вето, що може призвести до руйнування всієї системи цієї міжнародної організації². У цьому зв'язку чимало науковців наводять належні аргументи на користь нагальної необхідності у реформуванні ООН та модернізації підходів у питаннях забезпечення глобального миру та безпеки³.

У випадку якісного виконання ООН своїх безпекових функцій здійснення росією військової агресії проти України було б малоімовірним внаслідок вжиття згуртованою світовою спільнотою

адекватних політичних, економічних, а також суто військових безпекових заходів. А це означає, що в Україні не були б учинені сотні тисяч кримінальних правопорушень, зумовлених війною або так чи інакше пов'язаних із нею. Йдеться про військові, воєнні кримінальні правопорушення, злочини проти основ національної безпеки, злочини з ознаками тероризму та його фінансування та ін.

Однак цим детермінаційний комплекс криміногенних чинників злочинності в Україні на міжнародному (глобальному) рівні не вичерпується. Він має бути доповнений ще однією достатньо вагомою обставиною, що негативним чином відбилась на рівні криміногенності в українському суспільстві під час російсько-української війни. Йдеться про істотні прорахунки глобальної політики у сфері контролю за розповсюдженням ядерної зброї. Річ у тім, що після розпаду СРСР у 1991 р. Україна була третьою за потужністю та кількістю ядерного арсеналу державою світу. На озброєнні України було: 232 міжконтинентальні балістичні ракети; 49 важких бомбардувальних літаків-ракетоносіїв; понад однієї тисячі крилатих ракет повітряного базування та інша складна й дороговартісна інфраструктура для зберігання та застосування ядерної зброї⁴.

Наявність ядерного арсеналу у країнах із нестійкою демократією на кшталт України викликало занепокоєння передусім з боку західних ядерних країн світу. Як відомо, після потужного політичного тиску Україна була вимушена у 1994 р. підписати з низкою країн, включаючи США, Велику Британію, рф, а згодом Францію та КНР, так званий Будапештський меморандум. Згідно із цим документом країни-гаранти в обмін на позбавлення України ядерної зброї зобов'язувались поважати незалежність, суверенітет та існуючі кордони України. Крім цього, США, Велика Британія та рф брали на себе зобов'язання утримуватись від загрози силою чи її використання проти територіальної цілісності чи політичної незалежності України⁵.

У підсумку попри міжнародно-правове закріплення взаємних обов'язків сторін, які підписали Будапештський меморандум, свої зобов'язання

¹ Заява МЗС України щодо нелегітимності перебування Російської Федерації в Раді Безпеки ООН та Організації Об'єднаних Націй у цілому (Міністерство закордонних справ України) <<https://mfa.gov.ua/news/zayava-mzs-ukrayini-shchodo-nelegitimnosti-perebuvannya-rosijskoyi-federaciyi-v-radi-bezpeki-onn-ta-organizaciyi-obyednanih-nacij-u-cilomu>> (дата звернення: 5.10.2025).

² Черновол К. 'Документів немає: експерт пояснив, що не так з членством Росії в Радбезі ООН' (УНІАН) <<https://www.unian.ua/world/viklyuchennya-rosiji-z-radbezu-onn-ekspert-poyasniv-shcho-ne-tak-z-chlenstvom-rosiji-v-radbezu-onn-12107706.html>> (дата звернення: 5.10.2025).

³ Тарасов О. В. *Суб'єкт міжнародного права: проблеми сучасної теорії*. (Право, 2014) 260–282; Гладенко О. М. 'Реформування механізму Ради Безпеки ООН крізь призму війни між Російською Федерацією та Україною' (2022) 1 Вісник Херсон. держ. ун-ту. Серія: Юрид. науки. 10–14. DOI: 10.32999/ksu2307-8049/2022-1-2; Реньов С. В. 'Реформування Ради Безпеки ООН: проблеми та перспективи' (2023) 1 Юридичний науковий електронний журнал 538–541 DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-1/124>. (дата звернення: 5.10.2025); Колодяжний М. Г. 'Інституціональне реформування в парадигмі перехідного правосуддя як гарантія неповторення війни в Україні' *Інформаційна агресія в сучасному світі: правовий аналіз та протидія*: мат. всеукр. наук.-практ. круглого столу (Харків, 21 черв. 2024 р.): електрон. наук. вид. 72–76.

⁴ Смолій В. А. (ред) *Енциклопедія історії України: Україна – Українці. Кн. 2* (Наукова думка, 2019) 357

⁵ Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_158#Text (дата звернення: 5.10.2025).

у повному обсязі виконала, на жаль, лише Україна. Важливий гарант безпеки та територіальної цілісності, яким є РФ, проігнорувала свої зобов'язання. Спочатку це відбулось у 2014 р., коли анексували територію Автономної Республіки Крим, а згодом була частково окупована й частина територій Донецької та Луганської областей України. Недієвість міжнародних та європейських інституцій у сфері забезпечення та моніторингу стану глобальної і регіональної безпеки, якими є ООН та ОБСЄ, а також пасивність США, Великої Британії, Франції, КНР у реалізації взятих раніше зобов'язань щодо забезпечення гарантій безпеки призвели до подій 2014 р., а пізніше до факту широкомасштабного російського вторгнення на територію України у лютому 2022 р.

З урахуванням вищевикладеного можна констатувати, що сучасна архітектура глобальної безпеки дала непростачний збій. Адже світові лідери, якими є, у першу чергу, США та КНР, усі країни НАТО, а тим більше члени Ради Безпеки ООН продемонстрували власну неспроможність забезпечити мир та безпеку у світі загалом та на європейському просторі, зокрема. Російсько-українська війна показала, що володіння ядерною зброєю не завжди запобігає конфліктам, а іноді посилює їх¹. І злочинні дії росії у цьому відношенні є яскравим доказом.

Мають рацію ті науковці, які вважають, що залишення ядерної зброї в Україні було б майже стовідсотковою гарантією незалежності, суверенітету й територіальної цілісності нашої країни. У випадку залишення ядерної зброї ймовірність зовнішньої агресії РФ проти України була б мізерною. Тому підписання Будапештського меморандуму можна вважати непередуманим політичним кроком, який призвів до катастрофічних наслідків. Одним із таких слід визнати, зокрема, широке розповсюдження кримінальних правопорушень, передбачених ст. 407 КК України. Це призводить, у свою чергу, до підриву обороноздатності української армії у відповідальний період військового протистояння з державою-агресором, тобто у час, коли вирішується майбутня доля української держав-

ності². Тут варто додати, що неспроможність України захистити свій суверенітет та територіальну цілісність за допомогою необґрунтовано втраченого ядерного компоненту призводить до поширення не лише зазначених військових кримінальних правопорушень, а й десятків тисяч інших кримінально караних проявів, які обліковуються в Україні під час війни.

Висновки. З урахуванням вищевикладеного можна сформулювати кілька підсумкових суджень, які зводяться до такого:

1. Злочинність в Україні на теперішній час детермінована низкою чинників, які здійснили свій криміногенний прояв на двох рівнях суспільних відносин – глобальному та національному.

2. Якщо були б відсутніми детермінанти глобального характеру, то ризик російської військової агресії РФ проти України було б зведено нанівель. Ця обставина автоматично потягнула б стабілізацію суспільно-політичної ситуації в Україні, а також зниження рівня кримінальних правопорушень й недопущення зміни характеру злочинності.

3. Детермінація явища кримінальної протиправності в Україні на глобальному (міжнародному) рівні суспільних відносин полягає в: біполярності сучасного світу; прагненні США та КНР до лідерства у політичній, економічній, військовій та інших сферах; ускладненні здійснення ООН своїх безпекових функцій; присутності РФ як країни-агресорки у складі Ради Безпеки ООН; фінансуванні (передусім з боку країн глобального Півдня) війни росії проти України шляхом закупівлі російського викопного палива; наданні КНР росії обладнання та товарів подвійного призначення для виготовлення зброї; забезпеченні РФ з боку Ірану та КНДР значним обсягом військових та людських ресурсів; добровільній відмові України від статусу ядерної держави у 1994 р. та ін.

4. Вектор подальших наукових розвідок щодо пізнання специфіки детермінації злочинності в Україні як під час війни, так й після її завершення, має бути спрямований на визначення інших, не менш вагомих, криміногенних чинників глобального характеру (наприклад, російського постімперського синдрому), а також на з'ясування особливостей детермінаційних комплексів суспіль-

¹ Панасенко Г. С., Довбня Ю. А. 'Ядерні держави як фактор дестабілізації міжнародної безпеки: теоретичний дискурс і концептуальний аналіз' (2025) 21 Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм. 100–107. DOI: <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2025-21-11>.

² Журавель В. В. 'Кримінологічна характеристика та запобігання самовільному залишенню військової частини або місця служби' (дис. ... д-ра філософії: 081. Харків, 2025) 17, 170.

но-політичної, правової, соціально-економічної, обмежується національними кордонами нашої держави.
організаційної етіології, криміногенний прояв яких

REFERENCES

List of legal documents

Legislation

1. The National Security Strategy. (White house President George W. Bush) URL: <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/nsc/nss/2002/> (in English)
2. Memorandum pro harantii bezpeky u zv'iazku z pryiednanniam Ukrainy do Dohovoru pro nerozpovsiudzhennia yadernoi zbroi. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_158#Text (in Ukrainian)
3. Statut Orhanizatsii Obiednanykh Natsii. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010#Text (in Ukrainian)

Bibliography

Authored books

1. Tarasov O. V. Subiekt mizhnarodnoho prava: problemy suchasnoi teorii. [Subject of international law: problems of modern theory] (Pravo, 2014) 512 (in Ukrainian)

Edited books

2. Smolii V. A. (red) Entsyklopediia istorii Ukrainy: Ukraina – Ukraintsi. Kn. 2 [Encyclopedia of the History of Ukraine: Ukraine – Ukrainians. Book 2] (Naukova dumka, 2019) 357 (in Ukrainian)

Journal articles

3. Batyrhareieva V. S. 'Vplyv protsesiv hlobalizatsii svitu na rozvytok kryminolohichnoi nauky v Ukraini' [The impact of globalization processes on the development of criminological science in Ukraine] (2013) 26 Pytannia borotby zi zlochynnistiu 73–86. (in Ukrainian)
4. Buravkova A. 'Polityka SShA shchodo Kytaiskoi Narodnoi Respubliki v postbipoliarnyi period' [US policy towards the People's Republic of China in the post-bipolar period] (2015) 2 (6) European Political and Law Discourse 23–27 (in Ukrainian)
5. Hladenko O. M. 'Reformuvannia mekhanizmu Rady Bezpeky OON kriz pryzmu viiny mizh Rosiiskoiu Federatsiieiu ta Ukrainoiu' [Reforming the UN Security Council Mechanism through the Lens of the War between the Russian Federation and Ukraine] (2022) 1 Visnyk Kherson. derzh. un-tu. Seria: Yuryd. nauky. 10–14. DOI: 10.32999/ksu2307-8049/2022-1-2(in Ukrainian)
6. Hrachevska T. O., Kostieieva M. S. 'Perspektyvy vidnovlennia bipoliarnosti u suchasnomu sviti v umovakh posylennia protystoiannia SShA – KNR' [Prospects for the restoration of bipolarity in the modern world in the context of the intensifying US-China confrontation] (2022) 14 (1) Filosofiia ta politolohiia v konteksti suchasnoi kultury 85–92. DOI: 10.15421/352210. (in Ukrainian)
7. Kolodiaznyi M. H. 'Instytutsionalne reformuvannia yak skladova perekhidnoho pravosudiva: novyi pohliad u konteksti rosiisko-ukrainskoi viiny' [Institutional reform as a component of transitional justice: a new perspective in the context of the Russian-Ukrainian war] (2024) 2 Visnyk Kryminolohichnoi asotsiatsii Ukrainy 126–141 DOI: <https://doi.org/10.32631/vca.2024.2.09>. (in Ukrainian)
8. Lemak O. V. 'Vplyv hlobalizatsii na bezpeku natsionalnoi derzhavy: pravovi ta kryminolohichni aspekty' [The impact of globalization on the security of the nation-state: legal and criminological aspects] (2024) 2 Analitychno-porivnialne pravoznavstvo 585–595. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.02.99>. (in Ukrainian)
9. Panasenko H. S., Dovbnia Yu. A. 'Iaderni derzhavy yak faktor destabilizatsii mizhnarodnoi bezpeky: teoretychnyi dyskurs i kontseptualnyi analiz' [Nuclear Powers as a Factor of Destabilization of International Security: Theoretical Discourse and Conceptual Analysis] (2025) 21 Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. Seria: Mizhnarodni vidnosyny. Ekonomika. Krainoznavstvo. Turyzm. 100–107. DOI: <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2025-21-11>. (in Ukrainian)
10. Renov Ye. V. 'Reformuvannia Rady Bezpeky OON: problemy ta perspektyvy' [Reforming the UN Security Council: Problems and Prospects] (2023) 1 Yurydychni naukovyi elektronnyi zhurnal 538–541 DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-1/124>. (in Ukrainian)

Conference paper

11. Kolodiaznyi M. H. 'Instytutsionalne reformuvannia v paradyhmi perekhidnoho pravosudiva yak harantiia nepovtorennia viiny v Ukraini' [Institutional reform in the paradigm of transitional justice as a guarantee of non-

recurrence of war in Ukraine] Informatsiina ahresiia v suchasnomu sviti: pravovyi analiz ta protydiia: mat. vseukr. nauk.-prakt. kruhloho stolu (Kharkiv, 21 cherv. 2024 r.): elektron. nauk. vyd. 72–76. (in Ukrainian)

Websites

12. Katinas P., Vikenden L., Rahkhunandan V. 'Cherven 2025 – Shchomisiachnyi analiz rosiiskoho eksportu vykopnogo palyva ta vidpovidnykh sanktsii' [June 2025 – Monthly Analysis of Russian Fossil Fuel Exports and Related Sanctions] (CREA) <<https://energyandcleanair.org/ua/june-2025-monthly-analysis-of-russian-fossil-fuel-exports-and-sanctions/>> (in Ukrainian)
13. '17 Tsilei staloho rozvytku' [17 Sustainable Development Goals] (UN Global Compact) <<https://globalcompact.org.ua/tsili-stijkogo-rozvytku/>> (in Ukrainian)
14. Kravtsov V. 'Iran uzhe ne duzhe potriben: Rosiia nakopychyla 13 tysiach raket riznoi dalnosti – FT' [Iran is no longer needed: Russia has accumulated 13 thousand missiles of various ranges – FT] (24 TV) <https://24tv.ua/viyna-ukrayini-rosiyi-vzhe-ne-potriben-iran-moskva-nakopichila_n2855409> (in Ukrainian)
15. 'Mizhnarodna reaktsiia na rosiiske vtorhnnennia v Ukrainu 2022 roku' [International reaction to the Russian invasion of Ukraine in 2022] (Vikipediia) <<https://surl.lu/ntmcla>> (in Ukrainian)
16. 'Kytai pidtrymav Rosiiu shchodo viiny v Ukraini, pidpysav ugodu pro pohlyblennia spivpratsi' [China supports Russia on war in Ukraine, signs agreement to deepen cooperation] (Ukrainian world congress) <<https://www.ukrainianworldcongress.org/ua/kytai-pidtrymav-rosiu-shchodo-viiny-v-ukrayini-pidpysav-uhodu-pro-pohlyblennia-spivpraci/>> (in Ukrainian)
17. 'Rozvidka povidomya pro postachannia spetskhimii, porokhu i verstativ na zavody RF z Kytau' [Intelligence reported the supply of special chemicals, gunpowder and machine tools to Russian factories from China] (Zaxid.net) <https://zaxid.net/rozvidka_povidomila_pro_postachannya_spetsshimiya_porokhu_i_verstativ_na_zavodi_v_rf_z_kitayu_n1611061> (in Ukrainian)
18. Khmelnytska V. 'Velyki vtraty ta ozbroiennia: yakoiu tsinoiu KNDR dopomahaie Rosii u viini proty Ukrainy' [Heavy losses and weapons: at what cost is North Korea helping Russia in the war against Ukraine?] (TSN) <<https://tsn.ua/svit/obmin-zbroyeyu-ta-peredacha-soldat-yak-kndr-pidigraye-rosiyi-u-viyni-proti-ukrayini-2729844.html>> (in Ukrainian)
19. Chernovol K. 'Dokumentiv nemaie: ekspert poiasnyv, shcho ne tak z chlenstvom Rosii v Radbezi OON' [There are no documents: an expert explained what is wrong with Russia's membership in the UN Security Council] (UNIAN) <<https://www.unian.ua/world/viklyuchennya-rosiji-z-radbezu-oon-ekspert-poyasniv-shcho-ne-tak-z-chlenstvom-rosiji-v-radbezi-oon-12107706.html>> (in Ukrainian)
20. Shelest I. 'Top-ekonomik svitu v 2025 rotsi: SShA lidyruut, Kytai na druhomu misti' [Top world economies in 2025: US leads, China in second place] (Life.Kyiv.UA) <<https://life.kyiv.ua/news/top-ekonomik-svitu-v-2025-roci-ssh-lidiruyut-kitay-na-drugomu-misci>> (in Ukrainian)
21. 'Zaiava MZS Ukrainy shchodo nelehitymnosti перебування Російської Федерації в Раді Безпеки ООН та Організації Об'єднаних Націй у тилу' [Statement by the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine on the illegitimacy of the Russian Federation's presence in the UN Security Council and the United Nations as a whole] (Ministerstvo zakordonnykh sprav Ukrainy) <<https://mfa.gov.ua/news/zayava-mzs-ukrayini-shchodo-nelegitimnosti- перебування-rosijskoyi-federaciyi-v-radi-bezpeki-oon-ta-organizaciyi-obyednanih-nacij-u-cilomu>> (in Ukrainian)

Reports

22. Parakhonskyi B. O., Yavorska H. M. *Rosiiska viina proty Ukrainy yak tryher zmin mizhnarodnoi bezpeky: bazovi naratyvy: analit. dop.* [The Russian war against Ukraine as a trigger for changes in international security: basic narratives: analytical supplement.] (Kyiv: NISD, 2024) 49 (in Ukrainian)

Thesis

23. Zhuravel V. V. 'Kryminolohichna kharakterystyka ta zapobihannia samovilnomu zalyshenniu viiskovoi chastyny abo mistsia sluzhby' (dys. ... d-ra filosofii: 081. Kharkiv, 2025) 265 (in Ukrainian)

Колодяжний М. Г.

Детермінація злочинності в Україні під час війни крізь призму глобалізації у сучасному світі

У статті актуалізовано проблематику кримінологічного пізнання детермінації злочинності в Україні під час російсько-української війни. Результати дослідження ґрунтуються на застосуванні методології системного підходу. Він дозволяє розглянути детермінацію кримінальної протиправності в Україні як певну систему, що складається з двох основних рівнів (глобального та національного), на яких представлені відповідні детермінанти.

Обґрунтовано, що перший рівень детермінації злочинності утворений різними аспектами, які визначають особливості глобалізаційних процесів у сучасному транзитивному світі XXI ст. Наведено аргументи, які пояснюють той факт, що респондентами опитувань не зазначено глобалізацію як детермінанту російської військової агресії проти України та чинник кримінальної протиправності.

Розкрито зміст та криміногенний прояв різних обставин, що негативно позначаються на кількісно-якісних показниках злочинності в Україні у період дії правового режиму воєнного стану. До таких віднесено: біполярність сучасного світу; прагнення США та КНР до лідерства у політичній, економічній, військовій та інших сферах; ускладнення здійснення ООН своїх безпекових функцій; присутність рф як країни-агресорки у складі Ради Безпеки ООН; фінансування з боку країн глобального Півдня війни росії проти України шляхом закупівлі російського викопного палива; надання КНР росії обладнання та товарів подвійного призначення для виготовлення зброї; забезпечення рф з боку Ірану та КНДР значним обсягом військових та людських ресурсів; добровільна відмова України від статусу ядерної держави у 1994 р. З урахуванням отриманих результатів намічено вектор подальших наукових кримінологічних розвідок щодо пізнання проблеми детермінації злочинності в Україні.

Ключові слова: злочинність, детермінація злочинності, криміногенні чинники, глобалізація, війна, російська агресія.

Kolodyazhny M. G.

Determination of crime in Ukraine during the war through the lens of globalization in the contemporary world

The article highlights the criminological issues of understanding the determinants of crime in Ukraine during the Russian-Ukrainian war. The results of the study are based on the application of the methodology of the systemic approach, which made it possible to consider the determination of criminal unlawfulness in Ukraine as a system consisting of two main levels (global and national), each characterized by corresponding determinants. It is substantiated that the first level of crime determination is formed by various aspects that define the features of globalization processes in the modern transitive world of the 21st century. Arguments are presented that explain the fact that survey respondents did not mention globalization as a determinant of Russian military aggression against Ukraine and a factor in criminal illegality.

The article reveals the content and criminogenic manifestations of various circumstances that negatively affect the quantitative and qualitative indicators of crime in Ukraine under the legal regime of martial law. These include: the bipolarity of the modern world; the aspirations of the United States and China for leadership in political, economic, military, and other spheres; the growing difficulties of the United Nations in performing its security functions; the presence of the Russian Federation as an aggressor state in the UN Security Council; the financing of Russia's war against Ukraine by Global South countries through the purchase of Russian fossil fuels; the provision by China of dual-use equipment and goods for Russian weapons production; the supply by Iran and North Korea of substantial military and human resources to Russia; and Ukraine's voluntary renunciation of the status of a nuclear state in 1994. Taking into account the obtained results, the article outlines a vector for further criminological research aimed at deepening the understanding of the determinants of crime in Ukraine.

Keywords: crime, determination of crime, criminogenic factors, globalization, war, russian aggression.

Стаття надійшла до редакції: 10.10. 2025 р.

Прийнята до друку: 20.11.2025 р.